

20. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΡΧΑΙΑΣ ΗΛΙΔΟΣ

Μετά μικράν διακοπήν τῶν ἐρευνῶν εἰς ἀρχαίαν Ἡλίδαν, αὐταὶ ἐπανήρχισαν ὑπὸ τὴν μορφήν Ἑλληνοαυστριακῶν ἀνασκαφῶν. Πρώτη φροντίς ὑπῆρξεν ἡ μελέτη τῶν ἡδῆ ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἀνασκαφέντων κατὰ τὰ ἔτη 1910 - 1914 τμημάτων τῆς πόλεως (κυρίως τῆς Ἀγορᾶς) καὶ ἡ ἐξέτασις τῆς καταστάσεως διατηρήσεως τῶν τότε ἀποκαλυφθέντων κτηρίων. Ταυτοχρόνως ἤρχισεν ἡ συντήρησις, μελέτη καὶ τακτοποίησις τῶν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἐκείνων προκυψάντων κινήτων εὐρημάτων.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα κατὰ τὸ πρῶτον τοῦτο ἔτος περιωρίσθη εἰς τὸ θέατρον καὶ εἰς τὰ κτήρια D καὶ G2 (ÖJ 27, 1932, σ. 69, σχ. 87).

Ἐπίσης ἐγένοντο δοκιμαστικαὶ τομαὶ εἰς ἄλλα τμήματα τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐξετάσεως τῆς καταστάσεως διατηρήσεως μερικῶν ἄλλων τμημάτων τῆς πόλεως.

Θέατρον : Εἰς τὸ θέατρον ἀπεκαλύφθησαν ἐκ νέου ἡ ΒΑ. πάροδος μετὰ τοῦ ΒΑ. παρασκηνίου, τὸ κυρίως κτήριο τῆς σκηνῆς, τμήμα τῆς ὀρχήστρας μετὰ τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τοῦ «Orchesterkanal», ὡς καὶ τμήμα τοῦ κοίλου.

Εἰς τὴν ΒΑ. πάροδον ἀπεκαλύφθησαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ κατὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα αὐτῆς ἀνάλημμα τοῦ κοίλου, σωζόμενον εἰς πολλοὺς ἐπαλλήλους δόμους (πίν. 136β), κατὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς παρόδου ἀνεσκάφησαν δύο ρωμαϊκοὶ τάφοι σαμαρωτοὶ ἐκ κεράμων. Ἐξ ἄλλου ἦλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια τῶν τοίχων τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ ΒΑ. παρασκηνίου μόνον, ὡς καὶ αἱ βάσεις τῶν μετὰ ἡμικίωνων πεσσίσκων τοῦ προσκηνίου (πίν. 136α, 137α καὶ 138)· αὐταὶ συνδέονται διὰ τοιχείου ἐπιχειρισμένου δι' ἀσβεστοκονιάματος λήγοντος κάτω εἰς κυμάτιον.

Ἐπίσης κατὰ τὸ ΒΑ. ἄκρον τοῦ κυρίως κτηρίου τῆς σκηνῆς ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἐκ μικρῶν ψηφίδων, συνδεομένων διὰ κονιάματος (πίν. 137β), εἰς τὸ ἀντίστοιχον δὲ ΝΔ. χαλικόστρωτον δάπεδον (πίν. 138β) πολλοὶ τῶν δόμων τῆς σκηνῆς φέρουν ἐγκοπὰς εἰς σχῆμα διπλοῦ Τ μὴ ἀντιστοιχοῦσας πολλακίς ἐπὶ συνεχομένων δόμων, ληφθέντων ἐκ παλαιότερου κτηρίου.

Εἰς τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα τῆς ὀρχήστρας ἀπεκαλύφθη ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, ὡς οὗτος μετεσκευάσθη κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν, ἐκτισμένος δι' ὀπτῶν πλίνθων, ἐπίσης τὰ θεμέλια τοῦ ἀγωγοῦ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων κάτωθεν τοῦ ΒΑ. τμήματος τοῦ κυρίως κτηρίου τῆς σκηνῆς (πίν. 138α) ὡς καὶ ὁ τοῦ ρωμαϊκοῦ ὀπισθεν αὐτῆς.

Ἡ τάφος, τὴν ὁποίαν εἶχε διανοίξει ὁ Ο. WALTER εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κοίλου, διηρῦνθη καὶ ἐπεξετάθη μέχρι τῆς περιφερείας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἀνευρέθησαν ἕνη κερκίδων· ἀπεκαλύφθη ὁμοῦ στρώμα κεραμόχρουν, παρουσιάζον κεκλιμένην ἐπιφάνειαν· τοῦτο, εὐρισκόμενον ἀμέσως ἄνωθεν τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κλίσιν τοῦ κοίλου.

Φαίνεται ὅθεν ὀρθὸν τὸ συμπέρασμα τοῦ WALTER ὅτι τὸ θέατρον αὐτὸ δὲν εἶχε λιθίνας βαθμίδας καὶ ὅτι οἱ θεαταὶ ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ πρανοῦς τοῦ κοίλου, ὡς εἰς τὸ Στάδιον τῆς Ὀλυμπίας.

Ὅπισθεν τῆς σκηνῆς ἠνοίχθησαν ἕτεροι τάφοι, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ρωμαϊκοὶ τάφοι κτιστοὶ, σαμαρωτοὶ ἐκ κεράμων (πίν. 139β), πιθοειδεῖς, ὡς καὶ τοιχία κτηρίων ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἄπαντες οἱ τάφοι ἦσαν πτωχότατοι εἰς κτερίσματα.

Εὐρέθη ἐπίσης καὶ φρέαρ· τοῦτο ἐρευνηθὲν ἀπέδωκεν ὄστρακα κυρίως ἐλληνικῆς ἐποχῆς, ἐξ ὧν πολλὰ ἀρχαῖα.

Κτήριον D : Ἐκαθαρίσθη ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς ἐπιχωματώσεως τὸ κτήριο D, κείμενον ΝΑ. τῆς στοᾶς τῶν Ἑλλανοδικῶν, κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τοῦ ἐπαρχιακοῦ δρόμου, τὸ ὁποῖον ὁμοίως εἶχεν ἀνασκαφῆ ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Ἰνστιτούτου. Σῶζονται μόνον τὰ θεμέλια αὐτοῦ σχηματίζοντα ὀρθογώνιον ναόσχημον οἰκοδόμημα μὲ διαχωριστικὸν ἐγκάρσιον τοῖχον. Κατὰ τὴν Δ. στενὴν πλευρὰν τοῦ κτηρίου αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη τμημα ἀγωγοῦ ἐκ κεράμων (Ziegelkanal).

Κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ αὐτοῦ κτηρίου εὐρέθησαν κτίσματα ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ εἴσοδος, παρ' αὐτὴν δὲ βᾶσις κίονος καὶ ἑτέρα πεσσοῦ, κεκοσμημένη διὰ κυματίου (πίν. 139α).

Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης ἐκ τῆς ἐπιχωματώσεως τὸ οἰκοδόμημα G2 καὶ ἀπεκαλύφθη τὸ μεγαλύτερον τμημα τῶν θεμελίων του, ἀποτελουμένον ἐξ ἀργῶν λίθων.

Ἐτεροι τάφοι ἠνοίχθησαν ὁμοίως κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τοῦ ἐπαρχιακοῦ δρόμου, εἰς τινὰς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν τάφοι, σχήματος ὀρθογωνίου, ἐκτισμένοι δι' ὀπτῶν πλίνθων καὶ κεκαλυμμένοι διὰ λιθίνων πλακῶν μεγάλων διαστάσεων, προερχομένων ἐκ παλαιότερων κτηρίων (πίν. 140). Μία τῶν ὡς ἄνω πλακῶν φέρει τρίγλυφα καὶ μετόπας. Σημαντικὸν ἐξ ἄλλου εὑρημα εἰς μίαν τῶν τάφων, ἀνοιγεῖσαν παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Νοτίας Στοᾶς, ἦτο θεμέλιον ἐκ μεγάλων λιθίνων δόμων. Τούτου ἡ ἔρευνα δὲν ἐπερατώθη.

Ἐτεροι τάφοι ἠνοίχθησαν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ρωμαϊκῶν θερμῶν (R), ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν μόνον ρωμαϊκὰ τοιχία.

Τὰ κτίσματα τῆς Ἀγορᾶς καὶ τοῦ θεάτρου φαίνεται ὅτι ὑπέστησαν κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐποχὴν οὐσιαστικὰς μεταβολὰς καὶ μετασκευάς, ὡς φανερόνουν

τὰ πολλὰ ρωμαϊκὰ κτίσματα καὶ αἱ ρωμαϊκαὶ ἐπὶ παλαιότερων κτηρίων προσθήκαι.

Ἐξ ἄλλου ἐντὸς ἀγροῦ ΝΔ. τῆς Ἀγορᾶς καὶ ἔξωθι τοῦ σημερινοῦ χωρίου Καλύβια εὐρέθησαν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη : δωρικὸν ἀρχαϊκὸν κιονόκρανον ἐκ παρολίθου, σπόνδυλος φέρων κατακορύφους ραβδώσεις μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς κυρτῆς αὐτοῦ ἐπιφανείας καὶ πήλινον τεμάχιον φέρον κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφανείαν αὐτοῦ παραλλήλους αὐλακώσεις καὶ ἔχον τὴν ἑτέραν ἐπίπεδον. Ἔνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν δύο τελευταίων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τῆς Παλαίστρας τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς γειτνιασέως τῆς θέσεως εἰς ἣν τοῦτο εὐρέθη, πρὸς τὴν ἐκεῖ μετὰ πολλῆς πιθανότητος τοποθετουμένην περιοχὴν τοῦ Γυμνασίου, ἴσως εἶναι ὀρθόν, νὰ ἀναζητήσωμεν ἐν τῶν Γυμνασίων τῆς Ἡλίδος εἰς τὸν χῶρον τοῦτον.

Ἔτερα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια, ἐπιγραφαί, τεμάχια ἀναγλύφων κ.ἄ., διεσκορπισμένα εἰς τοὺς ἀγροὺς τῆς περιοχῆς ἢ ἐντετοιχισμένα εἰς τὰς οἰκίας τῶν πέριξ χωρίων, ἀνεζητήθησαν συστηματικῶς καὶ συγκεντρώθησαν εἰς τὴν ἐν Μπουχιώτῃ Ἀρχαιολογικῇ Συλλογῇ.

Περὶ τοὺς δέκα προϊστορικοὺς τύμβους ἐπεσημάνθησαν εἰς τὴν μετὰξὺ Μπουχιώτῃ καὶ Ἀμαλιάδος περιοχὴν καὶ ἑκατέρωθεν τῆς συνδεούσης αὐτὰ ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ.

Τέλος, εἰς τὴν θέσιν «Λαγκάδι», εὐρέθη κτίσμα περιέχον ψηφιδωτὸν ἐκ μικρῶν λίθων ποταμίων ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς (Ἔργον 1960, εἰκ. 134).

Μετὰξὺ τῶν κινήτων εὐρημάτων ἄξια μνείας εἶναι :

α) Τεμάχιον πήλινου ἀνδρικοῦ ἀγάλματος μικροτέρου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους παριστάντος ἴσως Σάτυρον ἢ Πᾶνα.

β) Ἀρχαῖκα καὶ κλασσικὰ ὄστρακα μετὰ μελανομόρφων καὶ ἐρυθρομόρφων διακοσμήσεων.

γ) Τεμάχια πήλινων ἀγαλματίων Ἑλληνικῆς καὶ Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς.

δ) Λύχνοι ἑλληνικοὶ καὶ ρωμαϊκοί.

ε) Θραύσματα ὑαλίνων ἀγγείων.

ς) Μεγαρικοὶ σκύφοι.

ζ) Ἡλεικὰ ἀγγεῖα.

η) Πήλιναι σίμαι γραπταὶ 5ου αἰῶνος.

θ) Νομίσματα.

ι) Χαλκᾶ δισκάρια «Tesserae».

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

α. Ὁ τοῖχος τοῦ προσκηνίου τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

β. Ἡ ΒΑ. πάροδος τοῦ θεάτρου τῆς Ἡλίδος.

α. Γενική άποψη τής σκηνής του θεάτρου τής Ήλιδος.

β. Δάπεδα εκ ψηφιδών του ΒΑ. άκρου τής κυρίως σκηνής του θεάτρου τής Ήλιδος.

α. 'Ο άποχετευτικός άγωγός του θεάτρου κάτωθεν τής σκηνής.

β. Χαλικόστρωτον δάπεδον του ΝΔ. τμήματος του θεάτρου τής "Ηλιδος.

α. Τὸ παρὰ τὸ κτήριον D ρωμαϊκὸν κτίσμα.

β. Τάφος ὀπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τῆς Ἰλίδος.

α. Τάφος Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ΒΔ. τοῦ ἐπαρχιακοῦ δρόμου Ἀρχαίας Ἡλίδος.

β. Τάφος Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ΒΔ. τῆς ἐπαρχιακῆς ὁδοῦ Ἀρχαίας Ἡλίδος.